

Turinys

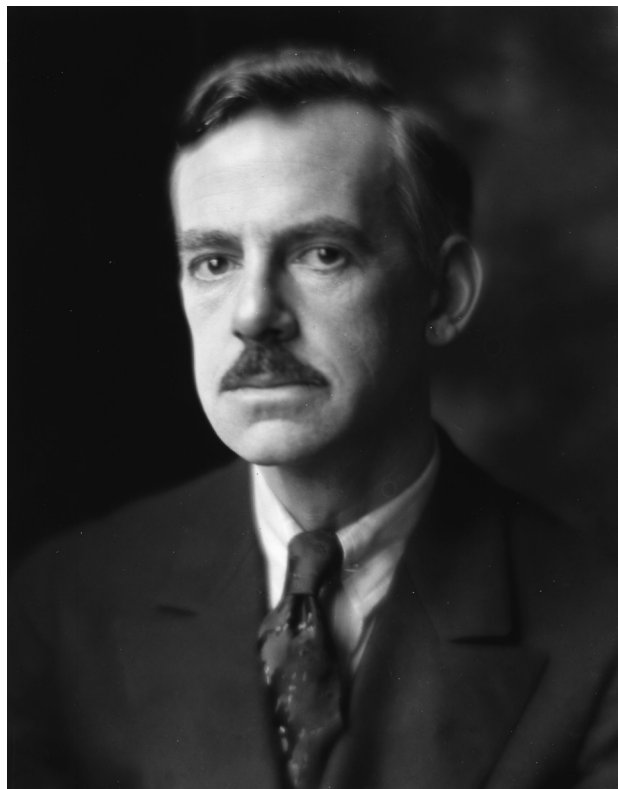
12 skyrius. Lietuvių realistinė literatūra	7
Lietuvių realistinė literatūra	8
13 skyrius. Jonas Biliūnas	15
13.1. Gyvenimo kelias	16
13.2. Kūryba	19
13.3. Novelės „Vagis“, „Lazda“, „Ubagas“	21
13.4. Apysaka „Liūdna pasaka“	29
14 skyrius. Modernizmas literatūroje ir kultūroje	41
14.1. Modernizmo kilmė ir bruožai	42
14.2. Modernizmo kelias į Lietuvą	47
14.3. Simbolistinė poezija	49
14.4. Simbolizmas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūryboje	53
14.5. Įspūdžių žavesys: impresionizmas	56
14.6. Literatūros avangardas	60
14.7. Keturvėjininkai	65
15 skyrius. Modernistinė poezija	69
15.1. Raineris Marija Rilke	70
15.2. Konstantinas Kavafis	73
15.3. Moišė Kulbakas	75
16 skyrius. Lietuvių modernistinė poezija: neoromantikai ir Henrikas Radauskas	79
16.1. Neoromantizmas lietuvių literatūroje	80
16.2. Jonas Aistis	83
16.3. Bernardas Brazdžionis	87
16.4. Neoromantikų įtaka vėlesnei lietuvių poezijai	93
16.5. Henrikas Radauskas: tarp modernizmo ir klasicizmo	95
17 skyrius. Modernistinė smulkioji proza	105
17.1. Francas Kafka	106
17.2. Novelė „Metamorfozė“ (ištraukos)	108

18 skyrius. Lietuvių proza – modernizmo link	117
18.1. Šatrijos Ragana. „Sename dvare“ (ištraukos)	118
18.2. Juozas Tumas-Vaižgantas. „Dėdės ir dėdienės“ (ištraukos)	126
19 skyrius. Lietuvių modernistinė proza	141
19.1. Jurgis Savickis	142
19.2. Novelės „Ad astra“, „Fleita“, „Kova“	146
20 skyrius. Modernistinis romanas	159
20.1. Michailas Bulgakovas. „Meistras ir Margarita“ (ištraukos)	160
20.2. Ernestas Hemingvėjus. „Atsisveikinimas su ginklais“ (ištraukos)	191
21 skyrius. Lietuvių modernistinė drama	209
21.1. Vincas Krėvė. „Skirgaila“ (ištraukos)	210
21.2. Balys Sruoga. „Milžino paunksmė“ (ištraukos)	229
22 skyrius. Judžinas O’Nilas	243
22.1. Gyvenimas ir kūryba	244
22.2. Drama „Elektrai skirta gedėti“ (ištraukos)	246
23 skyrius. Vincas Mykolaitis-Putinas	273
23.1. Gyvenimas ir kūryba	274
23.2. Eilėraščių rinkinys „Tarp dviejų aušrų“	277
23.3. Romanas „Altorių šešėly“ (ištraukos)	286
Žodynėlis	303
Literatūros šaltinių sąrašas	307
Iliustracijų šaltinių sąrašas	309

Atliekant šia piktograma pažymėtas užduotis teks naudoti skaitmenines priemones. Jas rasite išmaniajame įrenginyje nuskaitę skyriaus pradžioje pateiktą QR kodą.

22.1. Gyvenimas ir kūryba

Judžinas O'Nilas

Judžinas O'Nilas (*Eugene O'Neill*, 1888–1953) – garsus Jungtinių Amerikos Valstijų dramaturgas, nacionalinės dramos kūrėjas, parašęs per 50 dramų. Rašytojo kūrybai turėjo įtakos Antikos graikų mitai ir tragedijos, XIX a. filosofų Artūro Šopenhauerio (*Arthur Schopenhauer*) ir Frydricho Nyčės (*Friedrich Nietzsche*), psichoanalizės kūrėjo Zigmundo Froido (*Sigmund Freud*) idėjos, modernaus XX a. pirmos pusės teatro atradimai, tokių dramaturgų kaip Augusto Strindbergo (*August Strindberg*), Henriko Ibseno (*Henrik Ibsen*) kūryba. Turbūt daugiausia medžiagos davė paties dramaturgo tragiška gyvenimo patirtis. J. O'Nilas laikė save likimo pasmerktu, buvo įsitikinęs, kad už tėvų klaidas savo kančiomis moka vaikai.

Būsimo rašytojo vaikystė prabėgo teatro užkulisiuose ir viešbučiuose, kuriuose apsistodavo su aktorių trupe keliaujantys tėvai. Tėvas per 25 metus grafą Montekristą suvaidino šešis tūkstančius kartų. Motina, irgi aktorė, po

sunkaus gimdymo įniko į morfijų, o neįstengdama atsi-kratyti šios ydos kaltino Judžiną. Mokyklinius metus Judžinas praleido internatuose. Benamystė, tironiškas tėvo elgesys, nuolatiniai motinos priekaištai, kaltės jausmas formavo liūdną, net tragišką jo požiūrį į gyvenimą.

Jaunuolis išbandė įvairius darbus: keliavo į Hondūrą su aukso ieškotojais, dirbo aktorių trupėje, laikraščio redakcijoje, kaip jūreivis nuplaukė iki Pietų Afrikos ir Anglijos. Netvarkingas gyvenimas, valkatavimas ir girtuoklystės pakirto silpną J. O'Nilą sveikatą – 1912 m. jis susirgo tuberkulioze. Gydydamasis sanatorijoje J. O'Nilas tarsi gimė iš naujo. Jis daug ką apmąstė, daug skaitė, apsisprendė tapti dramaturgu, todėl metus lankė dramaturgijos kursus Harvardo universitete.

Jau išleidęs du pjesių rinkinius, J. O'Nilas pripažinimo sulaukė 1920 m. – jo sukurta ir Brodvėjaus teatre pastatyta pirmoji amerikiečių tragedija „Už horizonto“ pelnė Pulicerio premiją. Garsiausios J. O'Nilą dramos – „Ana Kristi“ (1920), „Meilė po guobomis“ (1924; pagal šią dramą 1958 m. sukurtas filmas), „Keista interliudija“ (1928), „Elektrai skirta gedėti“ (1931), „Ilgos dienos kelionė į naktį“ (1941), „Mėnulis likimo posūniams“ (1943) ir kitos. Remdamasis savo ir tėvų patirtimi, dramose rašytojas kalba apie žmogaus gyvenimo tragizmą, asmenybės suskilimą, išgyvenamą meilę ir neapykantą, vienvatvę, kančią. J. O'Nilą kūryba keturis kartus buvo įvertinta Pulicerio premija, jis – pirmasis amerikietis, pelnęs ir Nobelio literatūros premiją (1936) „už jėgos, garbingumo ir jausmo kupinus dramos kūrinius“.

Trečiajame dešimtmetyje išgarsėjęs ir vertinamas rašytojas galėjo džiaugtis pripažinimu, bet asmeninis gyvenimas buvo nelaimingas, net tragiškas – labiausiai stigo meilės ir supratimo. Dvejos vedybos neatnešė laimės, savo vyriausią sūnų Judžiną jaunesnįjį pirmą kartą pamatė tik vienuolikmetį, vienas paskui kitą mirė artimiausi žmonės: tėvas, motina, brolis. Nelaiminga lemtis teko ir rašytojo vaikams: vyriausias sūnus nusižudė, antras sūnus tapo narkomanu ir galiausiai gyvenimą taip pat baigė savižudybe, aštuoniolikmetė dukterė prieš tėvo valią ištekėjo už garsiojo aktoriaus Čarlio Čaplino (*Charlie Chaplin*), tokio paties amžiaus kaip J. O'Nilas, ir šis jos išsižadėjo. Paskutinius 24 metus J. O'Nilas nugyveno su trečia žmona aktore Karlota Monterėj (*Carlotta Monterey*), garsėjusia aktoriniu talentu, stulbinamu grožiu ir meilės nuotykiomis. Karlota buvo tokia moteris, kurios jam reikėjo: valdinga, nedvejodama atsisakė aktorės

karjeros ir visiškai atsidavė vyrui, išmokė jį rūpintis savo išvaizda, vaikščiojo su juo į parodas, koncertus, pjesių repeticijas ir premjeras.

1939 m. rašytojo gyvenimą sujaukė sunki liga. Jai stiprėjant, nyko fizinės ir kūrybinės jėgos. Paskutinės J. O'Nilo pjesės „Mėnulis likimo posūniams“ ir „Ilgos dienos kelionė į naktį“, kurią paskyrė žmonai dėkodamas už besitęsiančią kelionę „į Šviesą – į meilę“, – tai ilgas ir sunkus atsiveikimas su šiuo pasauliu, su praeitimi, su ištikusiomis tragedijomis, su sielvartu ir meile. Nebepajėgdamas kurti, nebaigtas pjeses sudegino. Kelerius paskutinius metus J. O'Nilas nugyveno žmonos, slaugių ir gydytojų prižiūrimas daugiausia Bostono viešbučiuose. „Gimiau viešbučio kambary ir Dievo prakeiktas mirštu viešbučio kambary“, – taip neviltingai apibendrino savo gyvenimą šiame žiauriame pasaulyje.

J. O'Nilas teigė, kad jo kūryba – tai jo paties tragiško gyvenimo atspindys. Galbūt ne veltui vienas rašytojo kūrybos tyrinėtojų kruopščiai suskaičiavo: daugiau nei pusė jo pjesių yra autobiografinės, iš 37 pjesių tik penkiose veikėjai išvengia tragiškos lemties; 8 veikėjai nusižudo, 12 užsimuša ir 26 nužudomi, 8 išprotėja. J. O'Nilas tikėjo, kad gyvenamojo meto dramaturgijos uždavinys – „rasti naują gyvenimo prasmę, kuri išstumtų mirties baimę“.

Pagal Elena Baliutavičiūtę

XX a. pirmaisiais dešimtmečiais amerikiečių kultūroje ėmė reikštis įvairių krypčių modernistai, į literatūrą atėjo „prarastosios kartos“ rašytojai. Nuo visų naujojo meno judėjimų J. O'Nilas laikėsi atokiai – jam rūpėjo ne gyvenimo aktualijos, o žmogaus egzistencijos problemos, vidinis prieštaravimas.

Pasak paties rašytojo, dramose dera vaizduoti žmogaus kovą su savo likimu. Nepažinęs pralaimėjimo šioje kovoje žmogus bus tik kvailas gyvulys, o drąsus individas visada laimi – lemtis nepalaužia jo dvasios. Ši tema plėtojama daugelyje J. O'Nilo dramų. Klasikinėje tragedijoje žmogus kovoja su dievais, nuo kurių priklauso jo gyvenimas, o modernus žmogus – su savimi, savo aistromis, troškimais. Žinomoje J. O'Nilo dramoje „Meilė po guobomis“ herojų aistros verda nė kiek ne mažiau nei antikinėje tragedijoje, veikėjus susaisto sudėtingi meilės ir neapykantos santykiai. Kurdamas tragediją rašytojas apmąstė savo šeimos santykius, atskleidė brolių meilę juos nuvylusiai motinai. Paralelės su graikų mitais (Oidipo, Medėjos) pabrėžia veikėjų pasmerkumą ir neviltį kovojant su likimu dėl laimės.

Dramaturgui rūpėjo tyrinėti žmogaus psichologiją, mąstymo procesus, sielos susiskaidymą. Jis nemėgo minios, todėl dėmesį sutelkė į individą, į jo laisvą pasirinkimą. J. O'Nilo dramose rado atgarsį

Z. Froido idėjos, kad žmogaus elgesio impulsai ne visada racionalūs, kad jį valdo ir pasąmonės jėgos, pavyzdžiui, seksualinis potraukis priešingos lyties tėvui ankstyvoje vaikystėje. Rašytojui buvo svarbus ir F. Nyčės aiškinimas apie dionisiškąjį ir apoloniškąjį pradus, su kuriais siejama antikinė tragedija. Dionisiškasis pradus – tai iracionalumas, aistra, apsvaigimas, siautulytis, o apoloniškasis – racionalumas, harmonija, šviesa, aiškumas. Šie pradai grumiasi ir žmogaus vidiniame pasaulyje, laikinai laimi vienas arba kitas.

Siekdamas atskleisti individo ir pasaulio priešišumą, jo nulemtus vidinius konfliktus, rašytojas išbandė ir modernias vaizdavimo formas. Vadinamosiose eksperimentinėse dramose (pavyzdžiui, „Imperatorius Džonsas“, „Gauruotoji beždžionė“) kuriami transformuoti tikrovės vaizdai, regėjimai, sapnai. Stengdamasis perteikti modernaus žmogaus gyvenimo esmę, J. O'Nilas pamėgo simboliškus vaizdus: jūra dramose gali simbolizuoti likimą, prieš kurį žmogus jaučiasi bejėgis, rūkas – pasąmonės pasaulį, tai, kas slypi už racionalaus suvokimo. Vaizduodamas žmones, praradusius vidinę harmoniją, rašytojas naudojo kaukės motyvą (nuoroda į žmogaus dvilypumą, nematomą jo prigimties dalį).

Modernias raiškos formas J. O'Nilas mėgo derinti su klasikinės dramos elementais, rinkosi vaizdavimo būdus, tinkančius psichologinei charakterio analizei. Sujungęs antikinio ir XX a. pradžios modernaus teatro patirtį, jis sukūrė savitą dramos modelį, kuriame tikroviški charakteriai ir situacijos įgyja apibendrintą prasmę.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Nurodykite svarbiausią J. O'Nilo kūrybos temą. Kaip manote, ar ji aktuali moderniam žmogui? Atsakymą pagrįskite.
2. J. O'Nilas tikėjo, kad žmogų išaukština pastangos puoselėti viltį, net jei nėra jokių vilčių, kad vertinga priešintis naikinančioms gyvenimo aplinkybėms. Kuo dramaturgo svarstymai apie pralaimėjimą ir pergalę primena „prarastosios kartos“ rašytojų pasaulėjautą?
3. Kokia autentiška patirtis buvo svarbi rašytojui kuriant dramas?
4. Kodėl geriausias J. O'Nilo dramoms vadinamos psichologinėmis?

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

22.2. Drama „Elektrai skirta gedėti“

Antikinio teatro žiūrovai išmanė mitus, kurių siužetais poetai kūrė tragedijas. Mitiniai pasakojimai teikė daug galimybių kalbėti apie gyvenimiškas situacijas, žmogaus jausmus, asmeninius pasirinkimus. Galima numanyti, kad J. O'Nilą labiausiai ir traukė mitų universalumas, apibendrinimo galia. Jo dramatinė trilogija „Elektrai skirta gedėti“ (*Mourning Becomes Electra*, 1931, liet. 1986) – antikinio monumentalumo kūrinys. Tai psichologinė aistrų drama, paprastai laikoma brandžiausia iš J. O'Nilo dramų. Joje savitai atsiremama į senovės graikams pažįstamą siužetą ir apskritai į graikų teatrą.

Skaičiusieji dramą „Elektrai skirta gedėti“ žino, kad tarp veikėjų Elektros nėra. Taigi pirmiausia būtina išsiaiškinti, kas ji. Tam reikia prisiminti Antikos mitus.

Elektra – graikų karvedžio Agamemnono ir jo žmonos Klitaimnestros duktė. Mitiniuose pasakojimuose Agamemnonas priklauso prakeiktai nusidėjėlių giminei: jo protėvis Tantalas nužudė savo sūnų, tėvas užmušė brolio vaikus, o pats Agamemnonas paaukojo dukterį, kad pelnytų šlovę Trojos kare. Tėvui išvykus į karą, namuose liko dukra Elektra su jaunyle seserimi ir dar mažas brolis Orestas. Klitaimnestra ir Agamemnono brolio sūnus Aigistas gyvena rūmuose, valdo Mikėnus ir rezga planus nužudyti Agamemnoną, kai šis grįš iš karo. Išmintingoji Elektra išgelbėja Orestą nuo mirties – slapta jį išsiunčia į kitą karalystę. Pačios Elektros gyvenimas motinos rūmuose liūdnas – ją verčia gyventi kaip vergę. Kritus Trojai, šlovingai grįžtantį Agamemnoną su dievams darančia pagarba pasitinka klastingoji Klitaimnestra ir namuose jį nužudo. Aigistas su Klitaimnestra triumfuoja. Elektrą palaiko tik viltis sulaukti brolio ir atkeršyti tėvo žudikams. Po kiek laiko grįžta jau suaugęs Orestas ir abu su Elektra nubaudžia kaltuosius. Taip Elektra įvykdo savo pareigą tėvui ir atkeršija nekenčiamai motinai.¹

Antikinio teatro klestėjimo laikais Elektros paveikslą sukūrė Aischilas tragedijoje „Choeforos“, Sofoklis ir Euripidas tragedijose „Elektra“. Šiuose

Elektra ir Orestas

kūriniuose Elektra vaizduojama kaip moteris, trokštanti keršto savo tėvo žudikams. Nors J. O'Nilas dramoms veiksmą nukelia į XIX a. vidurį, kuriamos situacijos, veikėjai, kūrinio struktūra primena Aischilo (V a. pr. Kr.) trilogiją „Orestėja“.

J. O'Nilo dramoje „Elektrai skirta gedėti“, kaip ir minėtoje „Meilė po guobomis“, labiausiai žavi gili psichologinė žmogaus poelgių analizė. Rašytojas buvo įsitikinęs, kad idėjas įtaigiau pateikia psichologiškai motyvuoti charakteriai, – su tokiais veikėjais žiūrovui lengva tapatintis. Todėl savo dramose jis stengėsi kurti psichologiškai sudėtingus veikėjus, kuo tiksliau fiksuoti jų reakcijas, atskleisti pasirinkimų motyvus. Išorinio veiksmo tragedijoje „Elektrai skirta gedėti“ nedaug, visas dėmesys – vidiniam veikėjų pasauliui, kuris atskleidžiamas dialogais ir monologais (kai kurie primena psichiatro pokalbį su pacientu).

J. O'Nilo „Elektroje“ susipina lemties, nusikaltimo ir bausmės, išdavystės, meilės ir neapykantos temos. Pavydo ir neapykantos aistra – turbūt stipriausiai išgyvenamas jausmas, pagrindinis veiksmo variklis. Herojai neįveikia vidinių tamsumų – ryžto keršyti, pykčio, net įniršio, todėl patys griaua savo gyvenimą. Vaizduojamą šeimos tragediją paryškina detalus veiksmo vietos aprašymas (eksterjero ir interjero spalvos, pasikartojančios detalės), personažų veidai, primenantys puikiai padarytas kaukes.

¹ Išsamus pasakojimas Gustavo Švabo knygos *Gražiausios Antikos sakmės* III tome (Vilnius: Vytury, 1991, p. 5–21).

ELEKTRAI SKIRTA GEDĖTI

(ištraukos)

Trilogijos veiksmai, išskyrus dalį antrosios pjesės, vyksta Menonų rezidencijoje – nedidelio uostamiesčio pakraštyje Naujajoje Anglijoje²

Ant specialios uždangos – namo vaizdas iš gatvės. Uždangai pakilus, žiūrovas mato namą iš išorės – kiekvienos pjesės pirmame veiksmo, arba namo vidų – antrame veiksmo

<...> Namas stovi maždaug už trijų šimtų pėdų nuo gatvės ir šiek tiek aukščiau. Tai didelis graikų šventyklos tipo pastatas, kokie buvo madingi pirmoje devyniolikto amžiaus pusėje. Baltas medinis šešių aukštų kolonų portikas³ kontrastuoja su paties namo siena, kuri sumūryta iš pilkų tašytų akmenų. Antrame aukšte – penki langai, pirmame – keturi; paradinės durys per vidurį, priebutis su viršulangiū, suskaidytu kvadratais, ir šoniniais langeliais tarp pagalbinių kolonų. Langinės nudažytos tamsiai žalia spalva. Priešais priebutį – keturių pakopų laipteliai į portiką

Visų trijų pjesių veiksmas vyksta 1865⁴–1866 metų pavasarį arba vasarą

Pirma dalis

SUGRIŽIMAS

VEIKĖJAI

Ezra Menonas, brigados generolas

Kristina, jo žmona

Lavinija, jų dukra

Adamas Brantas, kliperio „Skrajojantis prekiš“ kapitonas

Piteris Nailzas, JAV artilerijos kapitonas

Heizalė Nailz, jo sesuo

Setas Bekvitas

Eimosas Eimzas

Luiza, jo žmona

Mini, jos pusseserė

VEIKSMO VIETA IR LAIKAS

PIRMAS VEIKSMAS. Menonų namo Naujojoje Anglijoje eksterjeras – 1865 metų balandis

ANTRAS VEIKSMAS. Ezros Menono kabinetas – po valandėlės

TREČIAS VEIKSMAS. Namų eksterjeras kaip ir pirmame veiksmo – praėjus savaitei, vakare

KETVIRTAS VEIKSMAS. Miegamasis – vėliau tą pačią naktį

PIRMAS VEIKSMAS

Menonų namas balandžio pavadare 1865 metais. Priekyje keliukas, pro dvejus vartus einantis nuo gatvės link namo. Už keliuko alkūnės, skersai visos scenos – baltas tartum graikų šventyklos portikas su šešiom aukštom kolonom. Išlaki pušis auga pievelėje prie pat keliuko, priešais dešinią namo kamą. Jos kamienas lyg juoda kolona yra tikras kontrastas baltoms portiko kolonom. Kairėje, palei keliuko linkį, lapoja alyvų bei jazminų krūmai. Priešais juos stovi suoliukas, kurio, žiūrint nuo priebučio, pro tankias šakas beveik nematyti

Saulė netoli laidos, švelnūs jos spinduliai krinta ant namo iš priekio, švytinčia migla virpčiodami ant balto portiko ir pilkos akmenų sienos, išryškindami kolonų baltumą, niūrų sienų pilkumą, atvertų langinių, vejų ir krūmų žalumą, pušies kamieno juodumą. Nuo baltų kolonų ant pilkos sienos nutįsusios juodos šešėlių juostos. Pirmojo aukšto languose akinamai spindi saulė. Šventykliškas portikas – lyg netinkanti balta kaukė, užkabinta ant namo, mėginant paslėpti jo niūrų pilką atgrasumą. Tolumoje, miestelio pusėje, girdėti orkestras, grojantis „Džoną Brauną“. Dvelkėlėjus vėjui, muzika atsklinda gana garsi, paskui, kai vėjelis nurimsta, pasidaro vos girdima. Kairėje už scenos vyriškas balsas dainuoja jūreivių darbo dainą „Šenandoja“ – joje labiau negu kitose jaučiamas melancholiškas jūros ritmas. Balsas greitai artėja. Tai silpnas, senatviškas, kadaise gero baritono atbalsis:

O Šenandoja, aš ilgiuos
Srauniųjų tavo vandenu.
O Šenandoja, skiria mus
Platus Misūris.
Ei, ei, platus Misūris.⁵

Dainininkas Setas Bekvitas sulig paskutine eilute pasirodo iš už namo kampo. Jam įkandin seka Eimosas Eimzas, jo žmona Luiza ir jos pusseserė Mini. Setas Bekvitas, Menonų sodininkas ir šiaip visų galų meistras, – senyvas septyniiasdešimt penkerių metų vyriškas žilais plaukais ir barzda; aukštas, kaulėtas, kiek pakumpęs, nuo reumato surembėjusiais sąnariais, bet dar tvirtas ir sveikas. Pailgas jo veidas, kai ramus, atrodo tarsi gyva kaukė. Bruožai

² Naujoji Anglija – istorinis geografinis Jungtinių Amerikos Valstijų šiaurės rytų regionas tarp Atlanto vandenyno ir Šiaurės Apalačų kalnų. Įeina 6 valstijos: Konektikutas, Masačusetas, Meinas, Naujasis Hampšyras, Rod Ailandas, Vermontas. Didžiausias miestas – Bostonas.

³ Pòrtikas – *archit.* atviras prieangis su kolonomis, laikančio mis frontoną.

⁴ 1865 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose baigėsi pilietinis karas tarp pietinės dalies, siekusios atsiskirti nuo JAV, ir šiaurinės dalies, siekusios neleisti atsiskyrimo.

⁵ Eiluoatą tekstą vertė Rolandas Rastauskas.

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

rūstūs, mažos žvitrūs akys smalsiai ir godžiai stebi gyvenimą, o atvėpusios lūpos byloja jį turint grubaus humoro jausmą. Vilki žemėtais darbiniais rūbais. Eimosas Eimzas – įžengęs į šeštą dešimtį storulis, iš profesijos dailidė, bet šiuo metu atostogauja; kaip ir žmona bei jos pusseserė apsilukę geriausiai, šventadieniai drabužiais. Plepaus miestelio naujienų nešiotjo tipas, tačiau darantis tai ne iš piktos valios – tiesiog paskalomis jo klausytojai labiausiai domisi. Jo žmona Luiza panašaus amžiaus, aukštesnė ir stambesnė už vyrą. Taip pat liežuvautojos tipas, tik jos liežuvį galandą pagieža. Pusseserė Mini – apkūni keturiasdešimties metų moteriškė, iš romių, bet smalsių klausytojų padermės. Smulkaus apskrito veido, kvailių apvalių akių, pražiota apvalia burna, gaudyte gaudančia kiekvieną paskalą. Trys pastarieji veikėjai yra greičiau pilki miestelėnai, o ne išsiskiriantys individai, – paprasčiausiai atėję pasidairyti, pasiklausyti, pašnipinėti turtingų, nuo visų atsiskyruusių Menonų. <...>

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

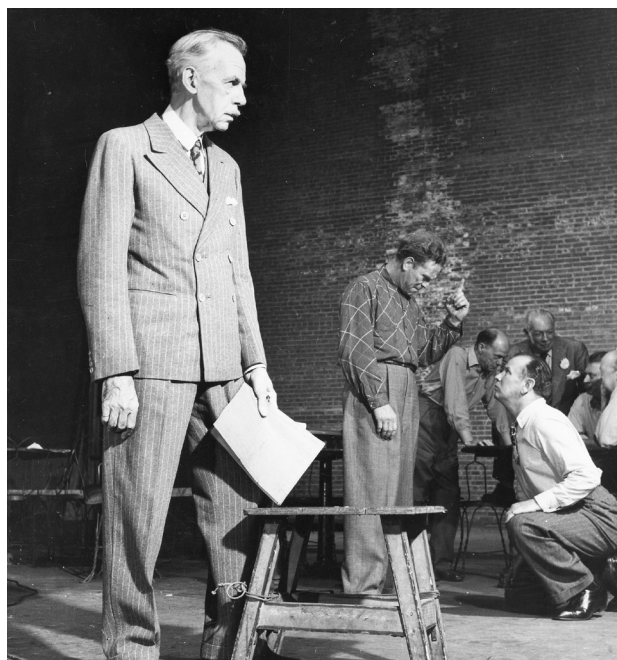
1. Pasvarstykite, koku tikslu rašytojas kuria neįprastai ilgas remarks.
2. Palyginkite visos trilogijos ir pirmos dalies veiksmo vietas apibūdinimą: kokie objektai, kokios formos ir spalvos pabrėžiamos scenovaizdyje? Kodėl tai svarbu?
3. Kaip manote, ką toks Menonų namo vaizdas sako apie gyventojus? Pasvarstykite, ar galima šį vaizdą sieti su Naujosios Anglijos puritoniška⁶ morale.
4. Pirmiausia scenoje pasirodo keturių asmenų grupė, kurią galima gretinti su antikinės dramos choru. Setas, ilgai tarnaudamas supanašėjęs su Menonais, – jų korifėjus. Kokie bendri bruožai juos, ypač atėjusiųjų trijulę, sieja?
5. Seto ir trijulės pokalbis, remarks charakterizuoja ir pagrindinius dramos veikėjus Menonus. Nurodykite svarbiausią šios šeimos bruožą (galite pasinaudoti čia pateikta santrauka).

Menonai čia šeiminkauja beveik du šimtus metų. Šeiminkas Ezra Menonas buvo kareivis, paskui perėmė iš tėvo laivininkystės verslą, dar studijavo teisę ir tapo teisėju, ėmėsi politikos ir buvo išrinktas miesto meru, o dabar vėl kare – jau brigados generolas. Jis kitiems atrodo šaltas ir pasipūtęs. Visi Menonai paslaptingi, lyg su kaukėmis.

⁶ Puritėnai (lot. *purus* – švarus) – griežtos protestantizmo atmainos XVI–XVII a. Anglijoje šalininkai, kovoję su Anglikonų bažnyčia, reikalavę griežtos moralės, kuo paprastesnių pamaldų. Puritonams rūpėjo apvalyti Bažnyčią, asmeninį gyvenimą, galiausiai visuomenę. Daug puritonų XVII a. emigravo į Šiaurės Ameriką. Puritoniška moralė reikalavo tramdyti jausmus ir jų raišką, slopinti seksualumą, smerkė bet kokias pastangas puoštis.

Scenoje pasirodžiusi Kristina Menon – aukšta, išdidi, įspūdinga kerinčio grožio moteris ryškiai varinio ir auksinio atspalvio plaukais, žibuoklių spalvos akimis. Jos veidas – lyg puikiai padaryta blyški kaukė. Dukra Lavinija irgi aukšta, bet kampuoto kūno, vaikšto kariškai, panašiai ir kalba. Nors Lavinija stengiasi pabrėžti savo skirtingumą nuo motinos, bet jos labai panašios – tokios pat spalvos plaukai, akys, veidas lyg kaukė.

6. Perskaitykite pirmo veiksmo ištraukas ir jas aptarkite. Pirmoje ištraukoje pasirodo brolis ir sesuo Heizelė ir Piteris Nailzai – atviri, dori, draugiški, geraširdžiai jauni žmonės. Heizelei rūpi ką nors sužinoti apie Lavinijos brolių Oriną.

Judžinas O'Nilas spektaklio repeticijoje, 1946 m.

1 Piteris. <...> Heizė labai sielojasi, kad Orinas nerąšo. Kaip tu manai – jis iš tikrųjų ją myli?

Lavinija (*sustingdama, šturkščiai*). Aš nieko nežinau apie meilę! Ir nenoriu nieko žinoti! (*Karštai*) Aš nekenčiu meilės!

Piteris (*šių žodžių prislėgtas, bet drąsiai mėgindamas paversti viską juokais*). Ajajai, jeigu tu šitaip nusiteikusi, aš verčiau nė neklausiu, ko šiandien buvau pasiryžęs paklausti.

Lavinija. Ar to paties, ko klausei prieš metus, kai buvai grįžęs namo atostogų?

Piteris. O tu prašei palaukti, kol baigsis karas. Dabar jis pasibaigė.

Lavinija (*lėtai*). Aš negaliu už nieko tekėti, Piteri. Turiu likti namie. Manęs reikia tėvui.

Piteris. Jis turi tavo motiną.

Lavinija (*griežtai*). Manęs jam labiau reikia! (*Pauzė. Paskui ji pasisuka ir padeda ranką jam ant peties*) Atleisk, Piteri.

Piteris (*kimiai*). O, nieko tokio.

Lavinija. Žinau, knygose merginos visada taip kalba, bet aš, Piteri, myliu tave kaip brolių. Ir į nieką tokių santykių nekeisčiau. Taip yra nuo mažų dienų, kai mes visi drauge žaisdavome – tu, Orinas, Heizė ir aš. Tegul tai netampa mūsų nesantaikos priežastimi.

Piteris. Žinoma, netaps. Kuo mane laikai? (*Atkakliai*) Bet aš neprarandu vilties, kad tavo nusistatymas laikui bėgant pasikeis. Nebent myli ką nors kitą...

Lavinija (*atitraukdama ranką*). Nekalbėk kvailysčių, Piteri!

Piteris. O ko tuomet reikia tam paslaptinajam klipeo kapitoniui, kuris pas jus lankosi?

Lavinija (*piktai*). Negi tu manai, kad man bent kiek rūpi tas... tas!..

Piteris. Neširsk, Vini. Aš tik norėjau... žmonės kalba, kad jis apie tave sukasi.

Lavinija. Žmonėms burnų neužriši!

Piteris. Vadinasi, jis... tau nerūpi?

Lavinija (*karštai*). Aš negaliu net žiūrėti į jį!

Piteris. O, kaip džiugu tai girdėti, Vini. Aš bijojau... aš maniau, kad jis visoms patinka. Toks velniškai romantiškos išvaizdos vyrukas. Labiau panašus į lošėją arba poetą negu į laivo kapitoną. Aš mačiau jį, išeinantį pro jūsų vartus, – turbūt kai paskutinį kartą čia buvo. Beje, keistas dalykas. Jis man į kažką pasirodė panašus. Tik niekaip negalėjau prisiminti į ką.

Lavinija (*nustebusi neramiai į jį žvilgteli*). Bent jau kilęs jis tikrai ne iš šių vietų. Iš Vakarų. Senelis Heimelis sutiko jį Niujorke ir labai pamilo, o motina susipažino su juo senelio namuose.

Piteris. Kas jis per vienas, Vini?

Lavinija. Aš beveik nieko apie jį nežinau, nors tu ir kažin ką galvoji. Jis pasakojo man apie savo gyvenimą, norėdamas pasirodyti, koks yra romantiškas, bet aš mažai kreipiau dėmesio. Jaunas išplaukęs į jūrą, buvęs Kalifornijoje per aukso karštligę. Apiplaukęs visą pasaulį – esą net gyvenęs vienoje Pietų jūrų saloje.

Piteris (*pagiežingai*). Atrodo, patyręs galybę romantiškų nuotykių – jeigu tik juo galima tikėti!

Lavinija (*karčiai*). Toks jo verslas – būti romantiškam! (*Paskui susijaudinusi*) Bet aš daugiau nenoriu apie jį kalbėti. (*Ji atsistoja ir eina dešinėn, atsukusi Piteriui nugarą, kad nuskaitytų susijaudinimą*) <...>

2 Kristina. <...> Kokius čia žmones mačiau slampinėjančius po sodą?

Lavinija. Tai Seto draugai.

Kristina. Argi dėl to, kad pažįsta tą seną tinginį ir girtuoklį, jie turi teisę vaikštinėti po svetimas valdas?

Lavinija. Aš Setui leidau juos pavedžioti.

Kristina. Nuo kada tu turi tokią teisę, nepasitarusi su manimi?

Lavinija. O aš ir nebūčiau galėjusi pasitarti su jumis, kai Setas manęs paprašė. Jūs buvote išvažiavusi į Niujorką... (*Akimirką ji patyli, paskui lėtai, nenuleisdama akių nuo motinos, priduria*) aplankyti senelio. Ar jis jaučiasi geriau? Pastaruoju metu jis taip dažnai serga.

Kristina (*nerūpestingai, vengdama jos žvilgsnio*). Taip, jam kur kas geriau. Jis tikisi, kad netrukus vėl galės vaikščioti pas pacientus. (*Tarsi norėdama nukreipti kalbą, žiūrėdama į gėles rankose*) Štai, priskyniau oranžerijoje. Norisi šiek tiek pagyvinti tą mūsų mauzoliejų. (*Niekinamai mosteli galva į namą*) Kiekvieną sykį, kai iš kur nors grįžtu, jis man atrodo vis labiau panašus į antkapį. „Pabaltintą antkapį“⁷ iš Biblijos – pagonių šventyklos priekis, nelyginant kaukė užtemptas ant pilkos puritoniškos bjaurasties! Tik Eibas Menonas ir galėjo pastatyti tokią baisybę – savo neapykantos šventovę. (*Pašaipiai nusijuokusi*) Atleisk man, Vini. Aš užmiršau, kad tau jis patinka. Ir turėtų patikti – atitinka tavo temperamentą.

Lavinija žiūri į ją, bet ir toliau nesako nė žodžio

(*Vėl žvilgteli į savo gėles ir pasisuka namo pusėn*) Reikia jas pamerkti. (*Žengia kelis žingsnius namo link, paskui vėl atsigręžia, apsimestinai nerūpestingai*) Beje, kol neužmiršau – Niujorke, gatvėje, buvau sutikusi kapitoną Brantą. Jis sakėsi šiandien atvažiuosias perimti savo laivo ir klausė, ar negalėtų užsukti į svečius tavęs aplankyti. Aš atsakiau, kad galėtu, ir pakviečiau vakarienės. (*Nežiūrėdama į Laviniją, kurios žvilgsnis pasidaro rūstus ir niūrus*) Nejaugi tavęs tai nedžiugina, Vini? Ar tu nori likti ištiki-ma savo neprilygstamajam garbintojui Piteriui?

Lavinija. Ar dėl to ir priskynėte gėlių – kad jis ateis?

Motina neatsako

(*Kalba toliau su užslėptu grėsmingumu*) Tikiuosi, girdėjote naujienas? Tai reiškia, kad tėvas greitai grįš namo!

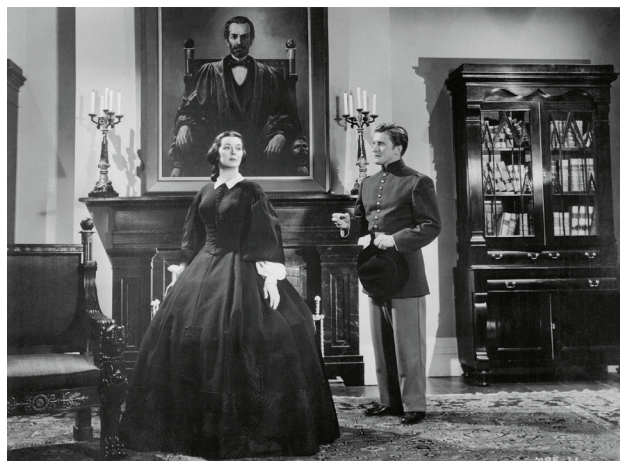
Kristina (*nežiūrėdama į ją, ramiai*). Pastaruoju metu tiek visokiausių gandų buvo pasklidę. Šis pranešimas juk irgi dar nepatvirtintas, tiesa? Negirdėjau, kad fortas būtų saljutavęs.

Lavinija. Netrukus išgirsite!

Kristina. To laukiu ne mažiau kaip tu.

Lavinija. Ką jūs sakote!

⁷ Vargas jums, veidmainiai Rašto aiškintojai ir fariziejai! Jūs panašūs į pabaltintus antkapius, kurie iš paviršiaus gražiai atrodo, o viduje pilni mirusiųjų kaulų ir visokių nešvarumų. Taip ir jūs iš paviršiaus atrodote žmonėms teisūs, o viduje esate pilni veidmainystės ir nedorumo. (Mt 23, 27–28)

Lavinija ir Piteris. Kadras iš 1947 m. filmo „Elektra skirta gedėti“, rež. Dadlis Nikolsas

12

13

14

Kristina (*nuslėpusi nerimą, šaltai*). Ką tu turi omenyje? Paprašyčiau tokiu tonu su manimi nekalbėti! (Aš-triai) Jeigu taip nori kivirčytis, verčiau eime į vidų. Čia mus gali išgirsti.

15

Kristina pasisuka ir pamato Setą, kuris ką tik pasirodė prie kairiojo namo kampo ir dabar stovi žiūrėdamas į ją

16

Matai? Tavo draugužis iš paskutiniųjų stengiasi ką nors nugirsti! (*Žengia laiptelių link*) Einu į kambarį, valandėlę pailsėsiu. (*Užlipa laipteliais*)

17

Lavinija (*šiuurkščiai*). Mama, man reikės su jumis pasikalbėti – ir kuo greičiau!

18

Kristina (*iššaukiamai⁸ atsikudama*). Kada tik panorėsi. Galėsim šiandien vakare, kai išeis tavo kapitonas. O apie ką nori kalbėtis?

19

Lavinija. Greit sužinosite!

20

Kristina (*spokso į ją baimingai, klausiamai, paskui prisiverčia niekinamai šyptelėti*). Tu visuomet iš visko darai tokias paslaptis, Vini. (*Ji įeina į vidų ir uždaro duris*)

21

3 **Setas**, prieš tai pasitraukęs už namo kampo, vėl pasirodo. Lavinija mostu jį kviečia sekti iš paskos, o pati eina prie suoliuko kairėje ir atsėda. Pauzė. Jos žvilgsnis nukreiptas tiesiai prieš save, veidas sustingęs, akys rūsčios. Setas supratingai žiūri į ją

22

Lavinija (*staiga*). Na? Tai ką norėjai pasakyti apie kapitoną Brantą, dėl ko perspėti? (*Paskui, tarytum pajutusi, kad turi apginti savo klausimą nuo įtarimų, kurie neabejotinai yra apnikę Setą*) Aš noriu viską apie jį žinoti, nes... jis, atrodo, ketina man pirštis.

23

Setas (*visą savo abejojimą šiuo pareiškimu įstengdamas sudėti į vieną žodį*). Ėhė.

Lavinija (*griežtai*). Sakai, lyg manimi netikėtum.

Setas. Aš tikiu viskuo, kuo liepi man tikėti. Ne veltui šešiasdešimt metų Menonams tarnavau. (*Patyli. Paskui iš lėto klausia*) Ar pastebėjai, kad šitas Brantas į kažką labai panašus?

Lavinija (*nustebusi*). Taip. Pastebėjau – dar tada, kai pirmą kartą jį pamačiau, bet niekaip negalėjau prisiminti į ką... O kaip tau atrodo?

Setas. Į tavo tėtusį, argi ne, Vini?

Lavinija (*apstulbusi, karštai*). Tėvą? Ne! Negali būti! (*Paskui lyg priversta patikėti*) Taip! Iš tikrųjų... jo veidas kažkuo... štai iš kur tas keistas jausmas, kad pažinojau jį anksčiau... štai kodėl jaučiau... (*įsitempusi, tarsi tuojau pratrūktų*) Ak! Nepatikėsiu! Tu klysti, Setai! Tai būtų pernelyg!..

Setas. Jis panašus ne tik į tavo tėtusį. Jis taip pat panašus į Oriną... ir visus Menonus, kuriuos aš pažinojau.

Lavinija (*baimingai*). Bet kodėl... kodėl taip yra?..

Setas. Labiausiai jis man panėsi į tavo senelio brolių Deividą. Vini, ką tu žinai apie Deividą Menoną? Jo vardą draudžiama minėti nuo tos dienos, kai jis išėjo... bet tu tikriausiai girdėjai kokių paskalų... nors tai buvo dar prieš tau gimstant.

Lavinija. Girdėjau, kad jis buvo įsimylėjęs kanadietę, slaugiusią mažą tėvo sesutę, kuri paskui numirė, ir kad turėjo tą kanadietę vesti, nes ji laukėsi kūdikio; kad senelis juos abu išvarė, o paskui tą namą nugriovė ir pastatė šita, nes negalėjo gyventi ten, kur jo brolis užtraukė šeimai gėdą. Bet kuo čia dėtas tas senas skandalas?

Setas. Luktelėk. Išvaryti jie tuoj pat susituokė ir išvažiavo. Buvo kalbama, kad į Vakarus, tačiau nuo to laiko niekas apie juos nieko negirdėjo... tik tavo senelis sykį man prasitarė, kad jiems gimė vaikas – berniukas. Jis prakeikė jį. (*Išraiškingai*) Apie tą vaiką aš ir galvojau, Vini.

Lavinija (*jos veide vis aiškiau matyt baiminga nuojauta*). Ak!

Setas. Kokio jis amžiaus, Vini?

Lavinija. Atrodo, trisdešimt šešerių.

Setas. Ėhė! Amžius atitinka. Ir dar vienas keistas dalykas – jo pavardė. Brantas – labai neįprasta pavardė. Niekada tokios anksčiau nebuvau girdėjęs. Lyg būtų išgalvota... lyg sutrumpinimas koks. Vini, ar atsimeni, kuo vardu buvo ta kanadietė? Mari Brantom. Supranti, kur link lenkiu?

Lavinija (*susijaudinusi, kovodama su stiprėjančiu įsitikinimu*). Bet... nebūk kvailas, Setai... jis nešiotų Menonų pavardę ir didžiutąsi ja.

Setas. Čia lankydamasis jis turėtų puikią priežastį ją nuslėpti, ar ne tiesa? Jeigu tik tavo tėtusis atspėtų!..

Lavinija (*pratrūksta*). Ne! Negali būti! Dievas to neleistų! Tai būtų pernelyg baisu... šalia visko!.. Man nė į galvą nebūtų atėję, girdi? Ir kodėl tu man pasakei?

⁸ Įžūliai.

Setas (*ramindamas*). Na, pakaks, Vini. Neimk į širdį. Nėra ko ant manęs pykti. (*Kiek palaukęs, atkakliai*) Aš tik noriu pasakyti, kad visa tai velniškai keista – jo išvaizda, pavardė – ir kad tu savo tėtušio labai turėtum išsiaiškinti.

Lavinija. Kaip aš galiu išsiaiškinti?

Setas. Nutaikyk momentą, kai jis bus ne itin budrus, ir užsimink, lyg viską žinotum, – o tuomet žiūrėk, ar neišsiduos. (*Ketina eiti, bet pažvelgia į keliuką, į kairę*) Atrodo, čia jis ir atkulniuoja, Vini. Net jo eigastis kažkuo panaši į Deivido Menono. Jeigu nežinočiau, kad čia jis, pagalvočiau, jog namo grįžta Deivido šmėkla. (*Staigiai nusigręžia*) Na, man reikia grįžti prie darbų. (*Dingsta už kairiojo namo kampo*)

4 Pauzė

Kapitonas Adamas Brantas ateina keliuku iš kairės, iš priekio. Pamatęs Laviniją, jis krūpteli, bet tuoj pat nutaiso kuo mandagiausią, žavingiausią veidą. Iš pirmo žvilgsnio į akis krinta vienas keistumas – tas veidas, kai ramus, labai panašus į kaukę. Žema plati kakta įrėminta lygių, kaip anglis juodų plaukų, kuriuos jis nešioja gana ilgus, nerūpestingai atmestus nuo kaktos, lyg koks poetas. Didelė ereliška nosis, vešlūs antakiai, tamsaus gymio oda, šviesiai rudos akys. Plati burna jusli, besikeičianti pagal nuotaiką – galinti būti čia ryžtinga, čia silpnavalė. Augina ūsus, bet stambus skeltas smakras švariai nuskustas. Aukštas, plačiaapetis, galingos figūros. Susidaro įspūdis, kad gyvenime jis visą laiką puola arba ginasi, visą laiką kovoja. Apsirengęs ekstravagantiškai, kone dabitiškai, tyčia nerūpestingai, tarytum jo idealas – Bairono stilius. Beveik niekas neišduoda jį esant laivo kapitoną, vien didelės stiprios rankos ir žemas balsas

Brantas (*perdėtai mandagiai nusilenkdamas*). Laba diena. (*Prieina ir paima ją už rankos, kurią ji prisivertusi paduoda*) Tikiuosi, neprieštarosite, kad įsiveržiau be jokių ceremonijų. Jūsų motina sakė...

Lavinija. Žinau. Ji turėjo valandėlei išeiti ir paprašė manęs jus užimti, kol sugrįš.

Brantas (*galantiškai*). Ką gi, man tiesiog pasisekė. Tikiuosi, ji neskubės atgal mūsų sergėti. Aš neturėjau progos pabūti akis į akį su jumis nuo... to vakaro, kai vaikštinėjome mėnesienoje, ar pamenate?

Jos rankos dar nepaleidęs, Brantas kalba tyliu įsimylėlijo balsu. Lavinija nesusitvardo, krūpteli, įnirtingai ištraukia savo ranką iš jo ir nususuka

Lavinija (*atgaudama savitvardą, iš lėto*). Kaip jūs su tikote žinią, jog Li pasidavė, kapitone? Mes tikimės, kad mano tėvas dabar jau greitai grįš namo.

Kažką pajutęs jos balse, Brantas įtariai į ją žvilgteli, bet Lavinija žiūri tiesiai prieš save

Kodėl gi jūs stovite?

Brantas. Dėkoju. (*Sėda ant suoliuko jai iš dešinės. Dabar jis pasidaręs atsargus, nes jaučia, kad jos elgesys keistas, bet negali perprasti kodėl. Nerūpestingai*) Taip, jūs turbūt netveriate iš laimės, kad vėl pamatysite tėvą. Jūsų motina man pasakojo, kokie artimi judu visuomet buvote.

Lavinija. Iš tikrųjų? (*Karštai*) Aš myliu tėvą labiau už bet ką pasaulyje. Viską galėčiau padaryti, kad tik apsaugočiau jį nuo rūpesčių!

Brantas (*įdėmiai ją stebėdamas, bet stengdamasis kalbėti tokiu pat nerūpestingu tonu*). Jūs mylite jį labiau negu motiną?

Lavinija. Taip.

Brantas. Na, paprastai taip ir būna. Duktė jaučiasi artimesnė tėvui, sūnus – motinai. Bet aš maniau, kad jūs esate tos taisyklės išimtis.

Lavinija. Kodėl?

Brantas. Kai kuo jūs tokia panaši į motiną. Jūsų veidas – tikra jos veido kopija. O plaukai? Tokių plaukų kaip jūsų ar jos metų metais ieškotum. Žinau tik vieną moterį, kuri turėjo tokius plaukus. Nepatikėsite, kai pasakysiu. Tai buvo mano motina.

Lavinija (*krūptelėjusi*). Ak!

Brantas (*prislopinęs balsą, pagarbiai*). Taip, jos plaukai buvo gražūs kaip ir jūsų motinos, iki kelių, o akys didelės, gilios ir liūdnos, ir mėlynos tarsi Karibų jūra!

Lavinija (*šiuurkščiai*). Argi išvaizda ką nors lemia? Aš visai ne tokia kaip ji! Visi žino, kad aš panaši į tėvą!

Brantas (*atsitokėja, apstulbintas jos tono*). Bet... tikiuosi, jūs nepykstate už tai, ką pasakiau? (*Sunerimęs, tačiau stengdamasis būti meilus, žaviai ir tiesmukai*) Jūs šiandien tikra mįslė, panele Lavinija. Dovanokite, jeigu būsiu pernelyg stačiokiškas. Didžiąją savo gyvenimo dalį praleidau jūroje ir visokiose stovyklose, todėl esu pratęs kalbėti tiesiai. Kodėl jūs prieš mane nusistačiusi? Jeigu jus kuo nors įžeidžiau, prisiekiu, tai atsitiko netyčia.

Lavinija tyli, rūščiai žiūrėdama priešais save, sėdi tiesi, nejudėdama. Brantas nužvelgia ją vertinančiu žvilgsniu, tada kalba toliau

Aš jokių būdu nenorėčiau, kad mudu vienas kitam širdy jaustumė ką nors bloga. Galbūt aš apgaudinėju save, bet man anksčiau atrodė, kad jums patinku. Ar užmiršote tą vakarą, kai mudu vaikščiojome pajūriu?

Lavinija (*šaltu, atšiauriu balsu*). Neužmiršau. Ar mama buvo leidusi jums mane pabučiuoti?

Brantas. Ką... ką jūs turite omenyje? (*Bet tuoj pat šitą jos klausimą pateisina jos naivumu; tarsi juokaudamas*) A! Supratau! Na, Lavinija, liaukitės, nejaugi iš tiesų manote, kad turėjau prašyti jos leidimo?

Lavinija. Argi neturėjote?

Brantas (*vėl sunerimęs, mėgindamas viską nuleisti juokais*). Na, aš nebuvau taip griežtai auklėjamas. Turėjau

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

ar neturėjau prašyti, bet neprašiau – ir dėl to bučiny nepasidarė mažiau saldus! (*Kažką išvelgęs jos veide, pasubomis keičia kursą*) Ko gero, tą vakarą aš per daug plepėjau. Turbūt įkyrėjau jums savo kalbomis apie kliperius ir meilę jiems?

Lavinija (*sausai*). Jūs vadinote juos „lieknais baltais kliperiais“. Kalbėjote, kad jie jums tarsi gražios blyškia-veidės moterys. Sakėte, jog mylite juos labiau, negu kada esate mylėjęs moterį. Ar tai tiesa, kapitone?

Brantas (*dirbtinai galantiškai*). O, taip. Kol nebuvo sutikęs jūsų. (*Tuomet, nusprendęs, jog galų gale perprato jos pasikeitusio elgesio priežastį, nusijuokia*) Tad štai kodėl jūs nusistačiusi prieš mane. Ką gi, nieko nuostabaus. Moterys pavydi laivams. Jos visuomet įtarinėja jūrą. Žino, kad meilės trikampis čia neišvengiamas! (*Vėl nusijuokia, ši sykį, matydamas jos niūrų, sustingusį veidą, nebe taip pasitikinčiai*) Taip, galėjau tą vakarą ir susiprotėti, kad jus nelabai domina mano tauškalai. Laivų statytojo dukrai pasakėlės apie kliperius, aišku, ne naujiena. Tačiau – o gal aš smarkiai apsirinku? – jums buvo įdomu, kai pasakojau apie salas Pietų jūrose, kur, pirmą kartą išplaukęs, aš patyriau laivo sudužimą.

Lavinija (*sausu, priekabiui balsu*). Pamenu, jūs žavėjotės nuogomis čiabuvėmis. Sakėte, jog jos įminusios meilės paslaptį, nes joms niekada netekę girdėti, kad meilė gali būti nuodėmė.

Brantas (*suglumęs nužvelgia ją nuo galvos iki kojų, nustebęs*). Vadinasi, jūs atsimentate? (*Tada romantiškai*) O, taip! Jos gyvena arčiau rojaus sodo negu kas kitas šioje žemėje! Nemačiusi jūs negalite įsivaizduoti to grožio, tos žalumos, apsuptos jūros mėlio! Debesys nusileidę kone ant kalnų viršūnių, saulė ramina kraują, o nesiliaujanti bangų mūša į barjerinius rifus tarsi niūniuoja lopšinę! Palaimintos salos, kitaip nepavadinsi! Ten žmogus užmiršta visus bjaurius turto ir valdžios troškimus!

Lavinija. Ir bjaurius meilės troškimus?

Brantas (*vėl nustebęs ir sumišęs žiūri į ją*). Kodėl jūs taip kalbate, Lavinija? Ką norite tuo pasakyti?

Lavinija. Nieko. Aš tik galvojau... apie jūsų Palaimintąsias salas.

Brantas (*neryžtingai*). A-a! Bet jūs minėjote... (*Tada sutrikęs, tačiau bukai atkaklus prieina arčiau, vėl prabyla meilikaujamai*) Nuo šiol, prisiminęs tas salas, aš visuomet galvosiu apie jus, einančią šalia manęs tą vakarą jūsų vėjyje plazdančiais plaukais ir mėnesiena akyse!

Brantas mėgina paimti jos ranką, bet, pajutusi jo prisilietimą, ji atšlyja ir pašoka

Lavinija (*su lediniu įtūžiu*). Nelieskite manęs! Nedrįskite!.. Jūs melagis! Jūs!..

Kai Brantas suglumęs atsitraukia, Lavinija pasinaudoja proga ir Seto patarimu

(*Įsmeigusi akis, sklidinas tyčinės paniekos*) Būtų kvaila tikėtis ko nors daugiau nei pigių romantiškų prasimanymų iš niekingos slaugės sūnaus!

Brantas (*apstulbęs*). Apie ką jūs kalbate? (*Paskui įniršis dėl motinos įžeidimo nustelbia atsargumą, ir jis grėsmingai pašoka ant kojų*) Nutilkit, velniai rautų... arba aš nežiūrėsiu, kad jūs moteris... Joks Menonas neišdrįs jos įžeisti, kol aš...

Lavinija (*sužinojusi teisybę, išsigąsta*). Vadinasi... tai tiesa... Jūs esate jos sūnus! O-o!

Brantas (*iš visų jėgų stengdamasis susivaldyti, šiurkščiai ir iššaukiamai*). O ką, jeigu esu? Aš tuo didžiuojuosi! Vienintelė mano gėda – tai purvinas Menonų kraujas! Tad štai kodėl jūs dabar negalite pakęsti mano prisilietimo! Jūs per gera tarnaitės sūnui, ar ne? Dievaži, anąsyk tai jums nebuvo nemalonu!

Lavinija (*karštai*). Netiesa! Aš tik norėjau priversti jus prasitarti!

Brantas. O, ne! Tik nuo tada, kai pradėjote mane įtarinėti! Jūsų tėvas tikriausiai pripasakojo nebūtų dalykų apie mano motiną! Bet dabar, kaip dievą myliu, jūs išklausysite visą tiesą, jeigu jau sužinojote, kas aš esu... Ir suprasite, kad nei jūs, nei joks kitas Menonas neturi teisės jos niekinti!

Lavinija. Aš nieko nenoriu klausytis... (*Žengia namo link*)

Brantas (*sugriebdamas ją už rankos, kandžiai*). Juk jūs bailė, jūs bijote, kaip ir visi Menonai, išgirsti teisybę apie save.

Ji iššaukiamai atsisuka. Brantas paleidžia jos ranką ir šiurkščiai kalba toliau

Galiu lažintis, jis nusišėpė, kad jūsų senelis, Eibas Menonas, kaip ir jo brolis, irgi mylėjo mano motiną!

Lavinija. Tai melas!

Brantas. Tai tiesa. Keršydamas, iš pavydo jis išsižadėjo mano tėvo ir apgaule perėmė į savo rankas biznį, kurį jie buvo kartu paveldėję!

Lavinija. Ne apgaule! Senelis išpirko jo dalį!

Brantas. Norite pasakyti, privertė parduoti už dešimtadalį vertės! Jis žinojo, kad mano tėvas ir motina gyvena pusbadžiu! Bet tų pinigų mano tėvui užteko neilgam! Jis įjunko gerti. Pavirto bailiu – kaip ir visi Menonai, – kai tik pajuto, kad pasaulis jį niekina. Ėmė slapstyti, vengti žmonių. Pradėjo gėdytis mano motinos... ir manęs. Jis grimzdo vis giliau ir giliau, o motina dirbo, kad jį išlaikytų. Pamenu, vyrai atvilkdavo jį iš smuklės gatvės kampe, ir jis įgriūdavo pro duris tarsi pelų maišas. Buvau septynerių metų, kai vieną vakarą jis parėjo namo beprotiškai girtas ir smogė motinai į veidą. Tai buvo pirmas kartas, kai jis jai sudavė. Aš kone pamišau. Trenkiau jam žarstekliu ir prakirtau galvą. Motina atplėšė mane ir

išpėrė kailį. Paskui suklypo prie jo raudodama. Ji vis taip pat jį tebemylėjo.

Lavinija. Kodėl jūs man tai pasakojate? Aš jau sakiau, kad nenoriu nieko girdėti...

Brantas (*niūriai*). Jūs velniškai greit suprasite kodėl! (*Lyg nieko aplink nematydamas – tarytum tas vaizdas dar stovėtų jam akyse*) Išstisias dienas po to jis sėdėjo ir žiūrėjo jo nieko nematančiomis akimis. Sykį, kai mudu buvome likę vieni, jis paprašė atleisti už tai, kad pakėlė ranką prieš motiną. Bet aš nekenčiau jo ir neatleidau. Tada vieną vakarą, išėjęs iš namų, jis negrįžo. Kitą rytą žmonės rado jį daržinėje pasikoręsį!

Lavinija (*krūptelėdama*). Ak!

Brantas (*negailėstingai*). Tai buvo vienintelis padorus jo poelgis!

Lavinija. Meluojate! Joks Menonas taip niekada nepasielgtų...

Brantas. Sakote, nepasielgtų? Manote, kad jie visi – žavūs, garbingi džentelmenai?! Tuomet dar truputėlį paklauskite ir išgirsite šį bei tą apie kitą iš jų! (*Karčiai pasakoja toliau*) Mano motina užsidirbdavo pragyvenimui siūdama. Leido mane į mokyklą. Labai griežtai auklėjo. Ji mane kaltino dėl jo savižudybės. Tačiau buvo pasiryžusi padaryti iš manęs džentelmeną – koks buvo jis! – net jeigu būtų reikėję paaukoti paskutinį centą, paskutinius marškinius! (*Niūriai šypteli*) Jai nepavyko, kaip matote! Septyniolikos metų aš pabėgau iš namų į jūrą... užmiršau turįs motiną, tik pasilikau jos pavardę, tiksliau, dalį pavardės – laivuose labiau tiko trumpas ir lengviau įsimenamas Brantas... o Menonu vadintis nenorėjau. Prisiminiau motiną tik prieš dvejus metus, sugrįžęs iš Rytų. Žinoma, retkarčiais jai parašydavau ir nusiųsdavau pinigų, kai pats jų turėdavau. Tačiau vis tiek buvau ją užmiršęs... ir kai atvykau į Niujorką, radau ją mirštančią – nuo ligos ir bado! Sužinojau, kad, gulėdama ligos patale, negalėdama dirbti ir nežinodama, kur ieškoti manęs, ji buvo užgniauzusi išdidumą ir parašiusi jūsų tėvui, prašydama paskolinti pinigų. Jis neatsakė. O aš parvykau per vėlai. Ji mirė man ant rankų. (*Užsidegęs kerštu*) Jis galėjo ją išgelbėti, bet tyčia leido numirti! Jis toks pat žmogūdydis kaip ir tie, kuriuos jis pasiuntė į kartuves, būdamas teisėju!

Lavinija (*pašokdama, įtūžusi*). Nedrįskite taip kalbėti apie mano tėvą! Jeigu jis būtų čia...

Brantas. Aš trokštu to labiau negu kas kitas! Aš pasakčiau jam tai, ką dabar sakau jums – kad prie motinos karsto aš prisiekiau atkeršyti jam už jos mirtį.

Lavinija (*ramiai, su neatremiama jėga*). Ar tik nenorite pasigirti, kad jau atkeršijote?.. Pačiu niekšingiausiu, pačiu bailiausiu būdu... kaip tikras tarnaitės sūnus!

Brantas (*vėl apstulbintas ir įtūžęs*). Liaukitės šitaip kalbėjusi, jau išpėjau jus!

Lavinija. Vadinasi, jums ji tėra įrankis atkeršyti mano tėvui, taip?

Brantas (*suglumęs kaltai lemena*). Ką?.. Ji?.. Kas?.. Nežinau, apie ką jūs kalbate!

Lavinija. Netrukus sužinosite! Ir ji taip pat! Išpešiau iš jūsų viską, ką norėjau. Dabar einu pasikalbėti su ja. O jūs laukite čia, kol pakviesiu!

Brantas (*įniršęs dėl tokio jos tono*). Ne! Trauk mane velniai, jeigu leisiuosi vaikomas kaip koks tarnas!

Lavinija (*lediniu balsu*). Jeigu ji bent kiek jums rūpi, darysite taip, kaip liepsiu, ir neversite manęs parašyti tėvui. (*Atsuka jam nugarą ir nueina laiptų link tiesi, iškėlusį galvą, atlošusi pečius*)

Brantas (*beviltingai griebdamasis dabar jau komiško meilaus tono*). Aš nesuprantu, ką jūs turite omenyje, Lavinija. Dievas mato, jūs vienintelė, kurią aš...

Jau užlipusi laipteliais, Lavinija atsigręžia ir perveria Brantą tokiu neapykantos kupinu žvilgsniu, jog jis nutyla. Ji sukrutina lūpas, tarsi ketindama prabilti, tačiau išstengia susilaikyti, ryžtingai nususuka ir, įėjusi į vidų, uždaro duris

Uždanga

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

- Aptarkite Lavinijos ir Piterio sceną.
 - Kokia šioje scenoje atrodo Lavinija? Kaip ją apibūdintumėte?
 - Kodėl Lavinija neatsako į Piterio meilės prisipažinimus? Kas jai trukdo už jo tekėti?
 - Ar Piteriui skauda širdį dėl to, kad Lavinija jo nemyli? Atsakymą argumentuokite.
 - Kuo iš esmės skiriasi Piteris ir jo apibūdintas paslaptingas kapitonas?
 - Ar galima numanyti, kad Lavinija įsimylėjusi romantiškąjį kapitoną? Argumentuokite.
- Aptarkite motinos ir dukters dialogą.
 - Kokius Lavinijos ir motinos santykius atskleidžia šis epizodas?
 - Kodėl motinai nemalonu kalbėti apie keliones į Niujorką?
 - Kaip Kristina kalba apie savo namus? Ar galima teigti, kad jos niekinamos frazės apibūdina ne tiek namą, kiek jame gyvenusius ir gyvenančius žmones? Paaiškinkite išsamiau.
 - Ką, jūsų nuomone, galėtų reikšti motinos žodžiai, kad Menonų namas atitinka Lavinijos temperamentą?
 - Patyrinėkite remarkas. Kaip keičiasi motinos ir dukters bendravimas? Dėl kokių priežasčių šioje scenoje stiprėja įtampa?

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23